

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ МОРАЛІ ТА ПОЛІТИКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Задірако П.С., Каранфілова О.В.

(Одеська державна академія будівництва та архітектури)

Проблема взаємодії та взаємної залежності політики і моралі є багатоплановою. Політика як вид людської діяльності спрямована, у першу чергу, на захист групового інтересу. Якщо моральні норми представляють і захищають загальний інтерес, то політичні регулятори слугують обмеженим інтересам окремих груп – інакше політика втратить свою специфічну функцію.

Актуальність проблеми полягає у тому, що сьогодні на Україні багато складних протиріч суспільного життя виникають саме через неузгодженість різноманітних політичних течій із моральними орієнтирами суспільства. Сучасне політичне життя є настільки складним та багатоаспектним явищем, що дуже часто сьогоденні цілі та завдання стають важливішими за загальнолюдські цінності та моральні норми. Не минуче може призвести до складних суспільних явищ, що мають однозначно деструктивний характер. Тому сучасний політикум необхідно вести до руслу консолідації та злагоди. Тут без врахування загальнолюдської моралі не обійтись.

Політиці, у цілому, притаманні цілепокладання і доцільність. Її основою є мета, пов'язана безпосередньо з реалізацією групового, класового, національного та інших інтересів. І хоч конкретні завдання з часом можуть змінюватися, загальна мета лишається незмінною. Політика – це самостійна форма діяльності, яка отримує своє втілення в інституційній формі (державна, політичні організації і рухи), а мораль присутня буквально в усіх формах індивідуальної й суспільної активності і в “чистій” формі не існує. У політиці на перший план виходять групові відносини (між великими соціальними групами, націями, державами тощо). Політика охоплює величезну систему відповідних інститутів, спеціально підготовлених кадрів і стихійних учасників, політичні процеси тощо. Вона характеризується особливим видом культури з диференційованою типологією.

Норми і вимоги моралі, як регламентуючої системи, мають характер універсальності; вони значно ширші і зачіпають не лише міжгрупові відносини, а й інші (наприклад, взаємини між окремими людьми, сімейні, дружні, ділові тощо). Мораль – це переважно сфера особистісно-суспільних відносин, у ній суспільні інтереси доводяться до кожного у формі вимог до поведінки окремих індивідів і уявляються як їх власні. Загалом мораль спрямована на забезпечення гуманних основ для розвитку кожного індивіда. Політичні ж погляди, навпаки, визначаються, перш за все, інтересами суб'єкта політики (класу, партії, великої соціальної групи, нації, держави).

Під мораллю, як звісно, розуміється особлива форма загальнолюдської свідомості та вид суспільних відносин, що допомагають регулювати взаємовідносини між особистістю та суспільством. Вона виникає та розвивається на підґрунті потреб суспільства регулювати поведінку людей у різноманітних сферах їх життя та вважається одним з самих доступних способів осмислення людьми складних процесів соціального буття.

Важливий компонент моралі проявляється у поступках особистості. Саме вона характеризує особистість та надає уявлення про її внутрішній світ. Тільки діяльність та реалізація моральних принципів та норм надають особистості право на визнання її справжньої моральної культури. Всілякий вчинок, поведінка людини може мати різноманітне значення (правове, політичне, естетичне та ін.), але його моральний бік, моральний зміст оцінюють люди. А, оскільки вони мають різноманітний соціально-економічний статус, то і оцінки можуть бути різноманітними.

Відповідальність у моралі має духовний, ідеальний характер (засудження або схвалення вчинків), виступає у формі моральних оцінок, котрі людина повинна усвідомлювати, внутрішньо прийняти та відповідно з цим направляти та коректувати свої вчинки та поведінку. Така оцінка повинна відповідати загальним принципам та нормам, прийнятним усіма поняттям про належну та неналежну, гідну та негідну поведінку людини.

Мораль залежить від умов людського буття, суттєвих потреб людини, але обумовлюється рівнем суспільної та індивідуальної свідомості. Разом із іншими формами регулювання поведінки людини у суспільстві, мораль служить погодженню діяльності численності індивідів, перетворенню її у сукупність підлеглих визначеним соціальним законам нормам поведінки. При цьому активний вплив моралі на суспільні відносини здійснюється через індивідуальні прояви особистості. Також мораль сприяє становленню поглядів на ціль та сенс життя, осмисленню людиною своєї гідності, боргу перед іншими людьми та суспільством, необхідності поваги до прав особистості. Цю функцію характеризують як гуманістичну. Вона оказує вплив на регулятивну та інші функції моралі.

Моральні ідеали, принципи та норми виникли із уявлень людини про справедливість, гуманність, добро, суспільне благо та інш. Поведінка людей, що відповідала цим уявленням, вважалась моральною, протилежна – аморальною. Інакше кажучи, моральне те, що, на думку людини відповідає інтересам суспільства та індивіда, те, що найбільш корисне. Природно, що ці уявлення змінювались від віку до віку, окрім того, вони були різними у представників різноманітних соціальних груп. Звідки й специфічність моралі у

представників різних професій. Усе означене дає підстави говорити, що мораль має історичний, соціально-класовий та професійний характер.

Коли мова йде про моральні цінності у політиці, слід пам'ятати, що й політичній діяльності завжди є елемент етичних відносин. У історії філософської думки питання про взаємодію моралі та політики трактувалось від повного заперечення яких би то ні було зв'язків між ними до визнання, що мораль і політика можуть існувати поруч (моралізаторський підхід). Теза про протистояння політики і моралі виявилася досить живучою. Англійський мислитель Т. Гоббс вважав, що суспільство тримається на ворожнечі, адже людина – егоїстична істота, яка керується законом самозбереження. “Війна всіх проти всіх” загрожує цьому закону. “Тільки в державі існує загальний масштаб виміру доброчесності й пороків”, – стверджував Т. Гоббс. Мораль, таким чином, розчиняється у державництві. Дж. Локк стверджував, що людина від народження схильна до добра, а всі люди є рівними і незалежними. Саме тому вони укладають суспільний договір, утворюють державу і громадянське суспільство, мета яких – закріплювати і гарантувати цей закон. На думку Локка, благородна природа істинної моралі робить можливим розумний державний устрій.

Французький політичний мислитель Ж.-Ж. Руссо обстоював пріоритет морального начала в суспільному житті, вважаючи, що людина за своєю природою схильна до добра й солідарності. Але політичний лад, заснований на приватній власності, псує характери, порушує права людини. Ключем до розв'язання дилеми політики і моралі є безумовна свобода і рівність юридичних прав, що може врівноважувати існуючу соціальну нерівність.

І. Кант підкреслював роздвоєність становища людини, яка постійно перебуває між тим, що продиктовано суспільством, політикою, і тим, що диктують моральність, свобода.

Г. Гегель ототожнював моральність і політичну дійсність – “те, що дійсне, те розумне”. Моральна діяльність людини, її контакти з державою, стверджував він, виявляються в сім'ї, корпораціях, громадянському суспільстві.

М. Вебер, німецький теоретик, доводив повну розбіжність, несумісність політики і моралі, за що його називали “новим Мак'явеллі”. Сенс політики у трактуванні М. Вебера полягає в досягненні й збереженні влади, а головний засіб політики - насильство.

Чимало сучасних теоретиків принципово дотримуються позиції Н.Мак'явеллі та М. Вебера, підкріплюючи їх новою аргументацією. Але загалом у новітній соціально-філософській політичній та етичній думці домінує визнання важливості моральних критеріїв політичної діяльності. Популярними є спроби поєднати політику і мораль засобами модернізованої концепції справедливості (Дж. Ролс). Набувають “другого дихання” ідеї облагородження політики мораллю (А. Швейцер, М. Ганді), пріоритету моральних цінностей у суспільно-політичному житті (Е. Фромм, Дж. Хакслі)

Відомий сучасний політик В.Литвин неодноразово підкреслював тезу про необхідність поєднання політики та моралі: « Взаємодія моралі та політики різноманітна та багатопланова. Політична боротьба завжди супроводжується зіткненням моральних установлень. Політиці притаманні певна стратегія та тактика, а також закони, котрі не можна безвідповідально порушувати, і, разом з цим у своїх стратегічних цілях політики містить у собі моральні цінності, і внаслідок цього, внутрішню моральну орієнтацію.» [2]. Безумовно, політика у тактиці, у виборі цілей та засобів виходить з їх ефективності та доступності, однак при цьому не повинна ігнорувати їх моральної обґрунтованості. Мораль впливає на політику через систему морального оцінювання. Політика також оказує вплив на мораль , але, як показують факти вітчизняної історії, у бік її зневаги.

Сьогодні у Українській суспільно-політичній думці представлені різні погляди на співвідношення моралі та політики. .

Перший погляд проголошує рішучу домінацію політики над моральністю. В цьому погляді вважається, що політична мета (інтерес) є більш важливою, ніж дійсні моральні принципи. У зв'язку з цим, скільки б реалізація політичної мети потребувала руйнування моральних директив, стільки потрібно б було зневажати моральні правила. Наприклад, у парламентському передвиборчому етапі допускається, навіть рекомендується використовувати брехню та неправдиві обіцянки, якщо вони принесуть додаткову кількість голосів. Головним принципом, що діє в цій сфері, є формула: “Мета виправдовує засоби”. Таку позицію іноді називають реалізмом в політиці або макіавеллізмом. ...Політичний прагматизм вимушує використовувати обман, підступність, брехню, махінації або інші політичні ігри, якщо це стає необхідним.

Другий погляд – політика має повністю підпорядковуватись моралі. Кардинально відмінний погляд від макіавеллізму, що проголошує домінування моралі над політикою. Моралізм є визнаний та використовуваний засіб політичного тиску. Всі політичні явища в формі кровавих революцій та державних переворотів, тероризм, тоталітарні диктатури, що порушують права людини, завжди критикується суспільною думкою. Під впливом критики негідні практики політичного життя пом'якшуються. Це є ярким доказом значного існування правила пріоритету моральності над політикою в сучасному світі. Цей моралізаторський підхід враховує соціальні реалії й використовується у пом'якшеній формі як моральний орієнтир суб'єктів політики, що прагнуть зробити її моральною, та сприяє гуманізації політики.

Третій погляд – співвідношення моральності та політики постає як автономні. «Мораль – справа громадянського суспільства, особистої відповідальності. Політика – сфера протиборства групових інтересів, звільнена від моральності. Практичні спроби звільнити політику від моральних оцінок, поставити її по цей

бік добра і зла приводять до макіавеллізму і робляться, як правило, для того, аби виправдати антигуманні дії чи вивести політику з-під критики. Реально ж політика завжди зачіпає повсякденні інтереси, стосунки людей, сферу громадян. Применшення в політиці ціннісного модусу буття людини до реальних емпіричних факторів її існування неодмінно викликає дегуманізацію суспільства, деперсоналізацію особистості, а спроби вивести політику з-під морального контролю – до її втручання у сферу моралі, моральної деградації і компрометації політики». [3]

У підтримку останнього можна сказати, що участь в політичному житті без моральних розбіжностей неможлива, так як усі форми суспільної свідомості відображають єдине суспільне буття та володіють внутрішньою специфікою на рівні взаємодії. Взаємодія цих явищ виводиться у тому, що політичні погляди обумовлюють становлення та реалізацію моральних норм, а вони, у свою чергу, сприяють формуванню політичної свідомості.

У сучасному суспільстві відношення політики та моралі, політичної та моральної свідомості складається таким чином, що значення моралі у політиці росте, все частіш політичні явища оцінюються з точки зору моралі. Якщо прогрес у політиці існує, то одним з його вимірів може бути саме це. Гармонійне поєднання моралі й політики як двох потужних соціальних регуляторів людської поведінки може бути досягнуте лише тоді, коли моральні вимоги враховують особливості політики, пов'язані із застосуванням насильства, боротьбою з антигромадськими елементами, реалізацією групових інтересів, спрямованих на ефективність дій тощо. Політичні лідери мають враховувати конкретну ситуацію, нести моральну відповідальність за результати політики, виходячи при цьому з принципу найменшого зла, ухилятися, по можливості, від ситуацій порушення моральних норм, поважаючи права людини, у яких акумульовано загальнолюдські моральні цінності. Такий компромісний, виважений підхід сьогодні переважає серед вчених, політиків, хоч і піддається критиці з боку прихильників іншої точки зору.

Співвідношення моралі і політики настільки багатоаспектне і різнопланове, що його не можна вкласти у просту формулу на кшталт „політика протилежна моралі” або „політика визначає мораль”. Існує кілька рівнів і сфер політичної діяльності, де співвідношення моралі і політики суттєво різні. Це – політична боротьба всередині правлячої політичної групи або всередині групи лідерів, боротьба між різними соціальними групами, політичними партіями і течіями, боротьба між особистостями, що намагаються „знизу” прорватися до горішніх „ешелонів влади”, їх зіткнення на різних щаблях кар'єри тощо. Діалектичне співвідношення моралі і політики вимагає їх відповідності, взаємної узгодженості.

Звичайно, у випадках взаємного впливу вони зберігають свою специфіку. Сенс їх взаємодії полягає у посиленні історичної дії. Мораль сама по собі не може формувати економічні й історичні події, тому їй доводиться постійно користуватися арсеналом засобів політики. Особливість сфери політики полягає в тому, що вона дозволяє виявити й обрати такі шляхи і засоби, які надають дієвості моральним орієнтаціям. Політика – це не просто зовнішній спосіб здійснення моральних ідеалів. Це внутрішня можливість для моральної поведінки людини. Завдяки цьому перед людиною відкриваються шляхи до духовного збагачення й розвитку. Водночас і моральна свідомість може відкривати широкі перспективи. Підносячись над щоденними інтересами, доведена до рівня перспективних, вона може стати рушійною силою прогресу, особливо коли політика концентрується на кон'юнктурних інтересах. Можна погодитись з О. Лавренко який вважає, що: «мораль, затверджуючи ідеал, стежить, щоб політика не деформувалася, перетворивши свої необхідні правомірні засоби на мету. Мораль діє на політику подвійно: з одного боку, ніби „згори”, через зміну політичних ідеологій, коригування управлінських рішень тощо, що здійснюється шляхом запровадження обмежень на певні форми і методи досягнення та використання влади. З іншого боку, мораль впливає на зміст політики „знизу”, за рахунок зміни панівних ціннісних орієнтирів масової свідомості. Тому влада, яка має монополію на використання сили, може нею ефективно користуватися лише тоді, коли забезпечить свою легітимність; тобто якщо моральні почуття народу матимуть збіг з нормами офіційної моралі». [3]

Висновки

Які ж висновки можна зробити з окресленої проблематики співвідношення та взаємодії такої складної сфери суспільного життя як політика і такого важливого аспекту всього нашого буття як мораль:

По-перше, треба зазначити, що ніколи не буде знайдено вірної форми співіснування політики і моралі. Але не треба і наполягати на тому, що політика і мораль несумісні речі. Політика може бути моральною і аморальною, але не може бути позаморальною, оскільки зачіпає інтереси людей, систему їх цінностей і цілей.

По-друге, політика, не підкріплена моральністю, приречена на поразку. Безчесна, цинічна особистість, для якої егоїстичні інтереси понад усе - тимчасовий персонаж на політичній сцені. Термін його перебування там обмежують, скорочують до мінімуму саме міцні моральні засади суспільства (якщо вони є). Тільки політик, який справді виражає соціальні сподівання людей, керується ними і прагне послідовно втілювати їх у життя, отримує тверду, широкую і тривалу підтримку громадськості. А моральність кожного представника політикуму визначає етичність всієї влади і, опосередковано, суспільства.

По-третє, і напевно головне, між політикою і мораллю завжди існує взаємозв'язок. Політика і мораль взаємодіють як форми суспільної свідомості й практики. Політика, що прагне досягнення своїх цілей, не

може обійтися без такого значного внутрішнього регулятора людської поведінки, як мораль, і тому змушена апелювати до морального почуття мільйонів людей, використовуючи його в тій чи іншій мірі. Коли етично-моральні поняття наповнюють повсякденне життя людей та відіграють у ньому реально важливу роль, суспільство або підтримує, морально санкціонує і стимулює політичну діяльність, або ж засуджує, блокує, зупиняє протиморальні рішення, дії та вчинки влади.

1. Лавренко О. Діалектика моралі і політики // Політичний менеджмент. – 2008.- №6. 2. Литвин В. Моральна політика як нова цінність української демократії. // Голос України. - 2006. – 18 березня. 3. Кремін В. Політика і мораль.- К.-2006. 4. Татенко В. Відношення політики і моралі як предмет наукового інтересу та актуальна проблема суспільного життя // Політичний менеджмент. – 2008. –№ 2. 5. Василевская О. О морализаторстве и борьбе за моральность // День. – 2006. – 18 березня.